

Verslag 6^e VAWR Studiedag 13 maart 2008, Zonnestraal Hilversum

Na de toogdagen op:

- 14 mei 2004 in Den Haag
- 10 december 2004 in Haarlem
- 1 september 2005 in Den Bosch
- 18 mei 2006 in Kasteel De Haar
- 26 april 2007, Eerste Kamer Den Haag

is wederom een interessante bijeenkomst georganiseerd. Ditmaal op landgoed Zonnestraal in Hilversum. De dag staat in het teken van “Modern Movement”.

Ochtendprogramma

E.J. Nusselder, voorzitter van de VAWR, opent de dag met een welkom voor alle aanwezige architecten. Ook de sprekers en gasten vanuit onder meer RACM, RGD en Erfgoedinspectie worden van harte welkom geheten.

E.J. Nusselder meldt dat er inmiddels acht bureaus zijn GEAR-erkend. Vier bureaus zijn bezig met de erkenning. Niet onvermeld mag blijven dat een bureau de initiële toets helaas niet heeft gehaald, waaruit kan worden afgeleid dat het behalen van een GEAR-erkenning geen automatisme is, maar daadwerkelijk afhankelijk is van het voldoen aan de vastgelegde kwaliteitscriteria.

De VAWR heeft gesproken met de NMa over de mogelijkheden om binnen de mededingingswetgeving de toepassing van de GEAR voor toetreding tot werk aan rijksmonumenten in enige vorm bindend te laten zijn. Het inzetten van GEAR-erkende bureau's voor het begeleiden van restauraties aan monumenten zou daarmee een kwaliteitsborgende factor in de monumentenzorg zijn. Het gesprek met P. Kalbfleisch, bestuursvoorzitter van de NMa, hierover was positief. De regeling wordt gezien als een bijdrage aan kwaliteitsborging. Wanneer wordt gevraagd dat partijen “voldoen aan de eisen uit deze regeling” kan dat niet als concurrentiebeperkend worden aangemerkt. De kwaliteitscriteria van de GEAR kunnen daarom in de visie van de NMa worden gehanteerd door de rijksoverheid als conditie en toets bij werk aan beschermde objecten.

In een vervolgsessie hebben de directies van de NMa en de RACM dit onderwerp eveneens besproken. In het middagprogramma zal J. Bazelmans, Hoofd sector Kennis Erfgoed en directielid van de RACM, hierop terugkomen. Tevens zal in het middagprogramma F. Robers, GEAR-erkend bureau en lid van de VAWR, vertellen wat zijn audit-ervaringen zijn.

E.J. Nusselder vraagt vervolgens aandacht voor de sprekers in het ochtendprogramma, die zich zullen toeleggen op architectuur uit de periode “modern movement” medio 1930. Hij geeft als eerste het woord aan Th. Ronden van Peutz-Architecten / AGS-Architecten & Planners, betrokken bij de restauratie van het Mgr. Schrijnenhuis uit 1933 in Heerlen.

Th. Ronden licht toe dat hij het retraitshuis al kent vanuit zijn kinderjaren en jeugd. Het was voor hem welhaast een droom om betrokken te worden bij de restauratie van dit gebouw. Peutz Architecten is op enig moment eigenaar geworden van het gebouw. Het is overigens inmiddels in eigendom van een stichting. Th. Ronden toont een film met historische beelden die tijdens de bouw in 1933 zijn gemaakt. Tevens wordt een informatieve brochure uitgereikt. Th. Ronden licht aan de hand van een PowerPoint presentatie toe hoe de toestand van het gebouw was bij aanvang en welke ingrepen er zijn verricht.

Aansluitend geeft W. de Jonge uitleg over de restauratie van Zonnestraal, waar we vandaag te gast zijn. Dit gebouwencomplex dateert uit 1925 en is een voorbeeld van het doelmatigheidsdenken uit de periode van “het nieuwe bouwen”. De industriële revolutie leverde mogelijkheden op voor nieuwe

typen industrieel vervaardigde gebouwen. Omdat ook maatschappelijke ontwikkelingen steeds sneller verliepen, ontstond er vraag naar gebouwen met een geringere functionele levensduur..

Veranderlijkheid en vergankelijkheid doen hun intrede in de architectuur. In deze tijd was materiaal duurder dan arbeid, dus werd er gebouwd met een minimum aan materiaal. Er werd niet zelden gekozen voor arbeidsintensieve oplossingen. Het TBC-centrum Zonnestraal werd voor een periode van 30 jaar gebouwd. Inderdaad werd 29 jaar na de bouw van Zonnestraal met de ontwikkeling van anti-biotica een halt toegeroepen aan TBC. Zonnestraal werd getransformeerd in een algemeen ziekenhuis.

Bij de restauratie moest invulling worden gegeven aan functionaliteit. Dit bleek lastig omdat het ziekenhuisgebouw, met veel éénpersoons ziekenkamers voor dit specifieke doel was ontworpen. Het gebouw is niet, zoals het Van Nelle gebouw, ruim opgezet en voor meerdere doelen geschikt. De exploitatie van het gebouw blijft een punt van aandacht.

Na de koffiepauze staat in de inleiding van I. Bernakiewicz het administratiegebouw van de Oranje Nassauwijk uit 1931 in Heerlen centraal. Hij licht toe dat Heerlen lange tijd, men name door de mijnindustrie, de belangrijkste stad van Limburg is geweest. Het Oranje Nassaugebouw is door architect Rosenberg destijds flexibel opgezet qua indeling en zelfs ook voor wat betreft zijn constructie en gevelbehandeling. Het is volledig met geschroefde, overlappend gezette staalpanelen bekleed. De bouwtijd bedroeg 9 maanden. Na sluiting van de mijn wijzigde de gebouwde omgeving van het gebouw dramatisch, door grootschalige annex nieuwbouw . Pas begin jaren 90 werd nagedacht over een nieuwe functie voor het unieke ON-gebouw. Voor de restauratie was er overigens goede informatie beschikbaar in de vorm van tekeningen en foto's en het volledige oorspronkelijke bouwbestek. I. Bernakiewicz geeft inzicht in de recente restauratierondes waar hijzelf als architect bij betrokken was. Het gebouw is in eerste instantie geschikt gemaakt voor extensief gebruik door de Rijks Geologische Dienst. Eind 1999 is deze dienst vertrokken en is het gebouw met de nodige vindingrijkheid getransformeerd in een sorteercentrum voor de Belastingdienst, waarbij aan een veel groter aantal gebruikers dan voorheen plaats moest worden geboden. De ervaringen leidden tot besluit tot enkele wijze restauratielessen:

- Maak een gebouw flexibel voor gebruik in de toekomst
- Tactiek en strategie in het restauratieproces zijn belangrijk
- Kijk en luister naar het gebouw
- Zet jezelf aan de kant!

Middagprogramma

Na de lunchpauze volgt een bezoek aan het Dresselhuyspaviljoen dat momenteel gerestaureerd wordt door Jurriëns Bouw. Door W. de Jonge, J. Lakerveld (projectleider Jurriëns) en S. Nelissen (projectarchitect) worden de bezoekers rondgeleid en voorzien van vakinhoudelijke toelichtingen.

Aansluitend vertelt F. Robers over zijn erkenningservaringen. Hij heeft in juli 2007 de GEAR-erkenning behaald. Hij is in 1982 als Delfts opgeleide restauratie-architect gestart en heeft dus in 1985 zijn 25-jarig jubileum als restauratie-architect mogen vieren. F. Robers noemt twee goede redenen om toe te treden tot de GEAR en lid te worden van de VAWR;

- Hij maakt zich zorgen over de wijze waarop met monumenten wordt omgegaan. In het verleden werden bij afgifte van een monumentenvergunning eisen gesteld aan de projectarchitect. Dit beleid is veranderd, hetgeen niet ten goede is gekomen aan de kwaliteit van restauraties.
- Hij is van mening dat het bestuur van de VAWR en de ledengroep een goede weg is ingeslagen met het ontwikkelen en invoeren van de GEAR. Het is een regeling die het mogelijk maakt voor een restauratie-architect om zelf aan te geven waar hij goed in is en dit

vervolgens ook in te vullen. Dit gebeurt in de vorm van een profielschets. Ook in het gesprek met de NMa, waar door E.J. Nusselder aan het begin van de dag over werd gesproken, is bevestigd dat de GEAR een volwaardige regeling is.

F. Robers stelt dan ook dat de VAWR op weg moet naar een ledengroep van zo'n 30 restauratie-architecten, het aantal nu in de Nederlandse restauratiepraktijk met deskundigheid opererende architecten. Dit ledenaantal komt dan aardig overeen met dat van de Vakgroep Restauratie van de erkende aannemers!

De GEAR-initiële toets vindt plaats gedurende één hele dag. F. Robers heeft deze dag ervaren als een leermoment, waarin werd teruggeblikt op 25 jaar werk. De sterke en zwakke punten komen in beeld. Het profiel van zijn bureau is ruim opgezet qua bouwperiode van objecten (1450-1950) en beslaat een brede expertise. Het uitgangspunt is te allen tijde dat het monument centraal staat.

F. Robers is ervan overtuigd dat het belangrijk is om als beroepsgroep van restauratie-architecten samen sterk te staan. Hij bepleit dan ook dat meerdere restauratie-architecten tot GEAR-erkenning overgaan.

Tot slot is het woord aan J. Bazelmans, hoofd sector Kennis Erfgoed en directielid RACM. Hij constateert dat uit de inleidingen van de sprekers vandaag een grote liefde voor het vak blijkt. J. Bazelmans zal vanuit de RACM ingaan op de trends in de maatschappij t.a.v. monumentenzorg, vervolgens zal hij het rijksbeleid met betrekking tot kwaliteitszorg toelichten. Tevens zal hij het bestel van de monumentenzorg en diverse kwaliteitszorginitiatieven belichten en tot slot de rol die de RACM wil gaan invullen, aangeven.

Trends in de maatschappij t.a.v. monumentenzorg

- Er is sprake van verschuivingen in aard, omvang en waardering van monumentenzorg.
- De functie van monumentenzorg staat in de aandacht onder meer door economische en ruimtelijke ontwikkelingen.
- Bestuurlijke en maatschappelijke verantwoordelijkheden op het vlak van monumentenzorg
- Kleinere overheid
- Trend van deregulering (in combinatie met zelfregulering).

Het rijksbeleid met betrekking tot kwaliteitszorg

Hier wordt gesproken over het project Modernisering Monumentenzorg (Momo), waarin wordt gedacht over de mogelijkheden om het beleid te wijzigen van objectgericht naar gebiedsgericht en van behoud naar ontwikkeling. Ook staan de gevolgen voor geld, (bestuurlijke) verantwoordelijkheden, kwaliteitszorg en wet- en regelgeving (zowel op sectoraal gebied als t.a.v. ruimtelijke ordening) op de agenda. Het project Momo zal eind 2008 resulteren in een beleidsbrief vanuit de minister van OC&W, gericht aan de Tweede Kamer.

Bestel van de monumentenzorg en kwaliteitszorginitiatieven

Het is belangrijk om binnen de restauratie recht te doen aan de cultuurhistorische waarde van een object. Daarnaast dient sober, doelmatig en duurzaam te worden gewerkt. De kwaliteit van de bedrijfsvoering van bij de restauratie betrokken partijen, alsmede de kennis, expertise en ervaring binnen deze organisaties, verdient aandacht. J. Bazelmans wijst verder op het belang van het eindresultaat van de restauraties, het (zelf)lerend vermogen en de samenwerking in de keten van de bij restauraties betrokken organisaties.

Er zijn initiatieven in de markt om kwaliteit in de monumentenzorg te borgen. De VAWR is hierin, tezamen met de Vakgroep Restauratie, leidend met de erkenningsregelingen GEAR en ERB.

In de sector archeologie wordt gewerkt met opgravingsvergunningen. De invoering van marktwerking in deze sector heeft geresulteerd in veel administratieve verplichtingen. J. Bazelmans constateert dat de systematiek van de GEAR binnen de VAWR een sobere en per architectenbureau flexibele regeling oplevert, die is gericht op inhoud. Daardoor wordt onnodige administratie en bureaucratie vermeden, hetgeen in de waarneming van de RACM de voorkeur verdient.

J. Bazelmans toont een overzicht van de diverse restauratiebranches waaruit blijkt dat in toenemende mate sprake is van de ontwikkeling van erkenningsregelingen of certificeringsregelingen. Een aantal regelingen is gereed, veel partijen zijn nog in aanloop naar de totstandkoming van een regeling. Daarnaast zijn enkele initiatieven het vermelden waard zoals het project “De Gelderse Voet”, waaruit blijkt dat de provincie Gelderland concreet kwaliteitszorg in de restauratie bevordert. Ook de ontwikkeling van een standaard Stabu-restauratiebestek vormt een bijdrage aan kwaliteitsverbeteringen in de monumentenzorg.

Rol van de RACM

J. Bazelmans geeft aan dat de RACM momenteel de mogelijkheden onderzoekt om de diverse kwaliteitsnormeringen samen te brengen en vanuit de RACM te “oormerken”. De branches kunnen van elkaar leren, er kan ketenbewustzijn worden gecreëerd en er kan een vorm van samenwerking worden gezocht.

Vanuit de RACM zal helderheid worden verstrekt over de basiskwaliteit die wordt vereist. Verder kan inbreng plaatsvinden van kennis, expertise, geld voor het vormgeven van kwaliteitsnormen, bestekken en erkenningsregelingen. De RACM streeft naar geïntegreerde communicatie over kwaliteitszorg binnen de monumentenzorg richting eigenaren, provincies en gemeenten. Een belangrijk punt van aandacht is de mogelijkheid die de NMa voor de overheid ziet om de kwaliteitseisen te koppelen aan subsidies vanuit het rijk en de vergunningverlening die door gemeenten gebeurt. Verder is het van betekenis, zo stelt J. Bazelmans, dat het rijk als voorbeeldig opdrachtgever in de restauratiewereld opereert. Uitwerking van die ambitie ziet hij met name ook in de samenwerking met de Rijksgebouwendienst en andere rijkspartners.

J. Bazelmans vat dit betoog samen met de opmerking dat alle partijen gebaat zijn bij een samenhangend systeem van kwaliteitszorg binnen de monumentenzorg. De RACM moet opdrachtgevers / monumenteneigenaren kunnen vertellen met welke uitvoerende restauratiepartijen ze het beste in zee kunnen gaan. De vraag was of kwaliteitseisen mogen worden gekoppeld aan subsidie- en vergunningsverlening. De NMa ziet hier geen belemmeringen. Hoe aan e.e.a. vervolgens vorm en inhoud moet worden gegeven, zal nader worden uitgewerkt door de RACM in de komende tijd, onder meer in het Momo-project.

Rondvraag en afsluiting

E.J. Nusselder dankt J. Bazelmans hartelijk voor zijn positieve en zeer verhelderende bijdrage. Het is voor de VAWR een belangrijke ‘opsteker’ te horen dat de RACM een stevige positie zoekt voor kwaliteitsborging in de restauratie-branches. Hij stelt de zaal in de gelegenheid vragen te stellen.

F. Toben ziet een taak in het zoeken naar gebruikers voor monumenten en vraagt zich af of de RACM hier een rol voor zichzelf ziet weggelegd. J. Bazelmans antwoordt dat de financiële middelen voor monumentenzorg geen vaste overheidsbegrotingsposten zijn, maar vaak incidentele middelen. Uiteindelijk is door de jaren heen wel veel geld in monumentenzorg gestoken en de restauratieachterstand is nu 10%. Het is nu een optie om herbestemming van monumenten te gaan subsidiëren. Het NRF bestudeert momenteel de mogelijkheden naar een financieringsvorm hiervoor.

W. de Jonge is van mening dat jonge startende architecten kansen moeten behouden om toe te treden op de markt. Hij vraagt hoe de RACM hier rekening mee gaat houden bij het ontwikkelen van kwaliteitseisen. J. Bazelmans antwoordt dat in zijn waarneming de in het kader van GEAR-erkenning gestelde eisen “open” worden geformuleerd, zodat de markt ook voor startende restauratie-architecten toegankelijk is. Dit is ook vereist uit mededingingsoverwegingen. Verder benadrukt W. de Jonge de problemen die in de praktijk leven door de invoering van de BRIM. J. Bazelmans meldt dat de BRIM in de komende maanden wordt geëvalueerd.

A. Hoek attendeert de aanwezigen op een interessante biografie van architect Piet Elling die recent is uitgegeven.

E.J. Nusselder sluit de dag af met de vaststelling dat de VAWR een organisatie in opbouw is. Binnen de VAWR draait het om de inhoud van het vak. De GEAR-erkenningsregeling spoort bureaus aan hun ambities vast te leggen in een bedrijfsprofiel, dat flexibel aansluit bij de eigen restauratie-expertise. Regelmatig wordt gevraagd; “waarom zou ik een GEAR-erkenning halen als niet-deskundige architecten zich ook met monumentenzorg bezig mogen houden”. Het antwoord is helder; juist de VAWR maakt zich sterk voor de aangesloten bureaus en kwalitatief hoogwaardige restauraties. Het uitschakelen van ondeskundigheid kan alleen als de restauratie-architecten die het vak wel beheersen, overgaan tot GEAR-erkenning, waardoor zij zich onderscheiden door kwaliteit en vakkennis en samen sterk staan.

Tot slot wordt eenieder dank gezegd voor de aanwezigheid en inbreng op deze studiedag en uitgenodigd voor een aansluitende borrel.

Verslag A. van Alphen
AvA/2008/14